

Thuis

‘Koosje!’ Hanna stond in de deuropening van hun huisje. Haar zusje was helemaal aan het einde van de steeg aan het touwtjespringen. Bij elke sprong klepperden haar klompen op de klinkers.

‘Ik ben al bij vijftig!’ riep het kleine meisje.

Binnen hoorde Hanna haar moeder hoesten. Stil bleef ze luisteren. Toen het hoesten ophield, ademde ze diep in. Eigenlijk moest ze nu naar binnen, om te vragen of Moeke iets wilde drinken. Maar hierbuiten was de lucht zo fijn. Dun en zonder geur. Hierbuiten rook het niet naar ziek zijn.

‘Kom toch even,’ riep ze ongeduldig naar haar zusje. Niet echt hard, want de dikke buurvrouw hield alles in de gaten.

Eindelijk hield Koosje op met springen. Ze kwam vrolijk aanhollen. Er staken piekjes uit haar bruine vlecht en ze was buiten adem.

‘Er waren toch nog een paar wortels?’ vroeg Hanna. ‘Ik maak soep voor Moeke. Zonder die wortels is het niks.’

‘Die laatste wortels? Heb je die echt nodig?’

‘Wat heb je ermee gedaan?’ vroeg Hanna streng.

Koosje plukte aan de mouw van haar dunne zwarte jurk.

‘Ik dacht dat ze over waren. En het paard van de kruidenier keek zo hongerig. Hij hinnikte naar me, en ik hoorde dat het een vraag was.’ Ze knikte ijverig. ‘Echt waar, Hanna, ik kon het vraagteken horen. Precies zoals de meester ons leerde op school.’

‘Je hebt onze laatste wortels aan een paard gegeven? Werkelijk?’

Koosje keek naar beneden en vouwde haar handen in elkaar op haar rug.

‘Het spijt me.’ Ze beet op haar lip. ‘Maar het paard was er zo blij mee. Dat weet ik zeker, want hij smakte. En toen beet hij haast mijn vingers eraf. Hij dacht vast dat er babypeen-tjes uit mijn handen groeiden.’

Hanna lachte en zuchtte tegelijk.

‘Ik zal vragen of de buurvrouw nog wat overheeft.’ Ze wilde niet naar dat bemoeizuchtige mens. Maar Moeke moest eten.

‘Ga je vertellen dat het mijn schuld was?’ vroeg Koosje bezorgd. ‘Van de wortels? Ze is vast nog boos over gisteren...’

‘Ik zeg niks,’ zei Hanna. ‘Wil jij dan even binnen zitten?’

Koosje knikte. ‘Kom je vlug terug? Straks moet Moeke weer hoesten. Dan is ze zo benauwd. En dan heb ik zo’n angst dat...’

Nog heel even sloeg Hanna haar armen om de magere schouders van haar zusje.

‘Het komt goed met onze Moeke.’ Ze wilde het zelf zo graag geloven. ‘Vertel haar maar over de wortels en het paard dat zo blij was. Dan hoest ze niet. Dan lacht ze.’

Drie weken later

Alleen op de wereld

‘Voortmaken.’ De buurvrouw trok ongeduldig aan Hanna’s arm. ‘Ze wachten op je.’

‘Maar Koosje dan!’ riep Hanna. ‘Straks sluiten ze me op. Dan kan ik Koosje nooit meer vinden. Ze weet nog helemaal niet dat Moeke...’ Ze bleef doodstil staan. ‘Ik moet Koosje vertellen dat Moeke...’

Als ze aan haar moeder dacht, kreeg ze geen adem. Dan moest ze denken aan die laatste nacht. Toen was er ook geen adem meer.

‘Met je zusje komt het wel goed,’ zei de buurvrouw. ‘Maak je liever druk om jezelf. Als je die deftige heren laat wachten, dan zeggen ze vast: zo’n ondankbare meid moeten we niet. In ons gesticht alleen brave, ijverige meisjes...’

‘Ik hoop dat ze me niet willen.’ Hanna’s stem klonk koud in de poort van het weeshuis. Ze zwaaide haar lange vlecht naar voren en sloeg haar armen over elkaar, zodat de dikke streng haren gevangen zat tegen haar borst.

En toen was er opeens nog een stem.

‘Wat een kabaal hier...’ Een grote vrouw kwam aanlopen. Haar rokken zwiepten rond haar benen. De hals van haar zwarte jurk was hooggesloten.

De buurvrouw ging wat meer rechtop staan. ‘Ik kom hier met Johanna Brinkman.’ Ze probeerde netjes te praten. ‘Het meisje moest hier om half elf zijn. De meneren van het weeshuis, die daar eh... de baas zijn om zo te zeggen...’

De grote vrouw knikte. ‘De protectoren.’ Ze legde een zware hand op Hanna’s schouder. ‘Ze wachten op je. Kom maar mee.’

Ze liepen al samen over de binnenplaats, toen Hanna er aan dacht ‘Dag!’ te roepen naar de buurvrouw. Maar het was te laat. De poort was leeg.

‘Ik ben Moeder de Bie,’ zei de vrouw met de zware handen. Ze duwde een deur open in het hoge gebouw, dat als een hoefijzer om de binnenplaats lag. ‘De kinderen noemen me Moeder de Bie. Of gewoon Moeder.’

Hanna klemde haar vlecht vaster tegen haar borst. Nooit van haar leven zou ze nog iemand *moeder* noemen.

‘Laat eens even naar je kijken.’

In een grote, koude ruimte stonden ze stil. Hanna zag alleen de stenen op de vloer. Roodbruine achthoeken met eenzame zwarte tegeltjes ertussen.

‘Heb je je handen gewassen?’ vroeg Moeder de Bie.

Hanna knikte en streek haar zwarte jurk glad. Drie maanden geleden had Moeke die jurk in een tobbe gegooid. Moeke’s kleren en het lichtblauwe jurkje van Koosje gingen er ook in, samen met een zakje verf en een paar verdwaalde tranen. Met een lange stok moest Hanna in de tobbe roeren. Alles werd zwart.

‘Zul je beleefd zijn tegen de protectoren?’ vroeg Moeder de Bie. ‘Met twee woorden spreken?’

Toen Hanna weer zwijgend had geknikt, klopte de Moeder op een deur van vlammend hout. Nu bewoog haar hand licht en voorzichtig.

‘Binnen!’

Zodra de deur openging, sloeg de rook in Hanna’s gezicht. Zes sigaren smeulden in de handen van zes mannen die op een rij aan tafel zaten. Hun donkere pakken waren nergens versleten. Hun lippen knepen ze deftig op elkaar. Dit waren de rijkste mannen van de stad.

‘Johanna Brinkman?’ De oudste heer aan tafel schraapte zijn keel. Hij had een witte snor die breder was dan zijn hoofd en uitstak als de snorharen van een kat.

‘Ja meneer,’ zei Hanna. Ze zwaaide haar vlecht naar achteren en vouwde haar handen in elkaar op haar rug. Het puntje van de vlecht hield ze stevig vast.

‘Je bent elf jaar oud?’

‘Ja meneer.’

‘Je bent geboren in Culemborg en hebt hier je hele leven gewoond?’

‘Ja meneer.’

Een man helemaal links bladerde door een stapel papieren. Dwars over zijn gezicht, van zijn rechteroog tot zijn mondhoek, liep een wit litteken.

‘Volgens de burgemeester is alles in orde.’ Hij had een vriendelijke stem. ‘Johanna’s vader is drie maanden geleden gestorven.’ Hij pakte een ander papier. ‘En haar moeder tien dagen geleden.’

Hanna keek naar de schoorsteenmantel boven de mannen. Daar voerde een witte vogel van gips haar hongerige jongen. Het leek alsof de vogel haar eigen borst open pikte, zodat ze de kleintjes kon voeren met haar bloed.

De man met het litteken pakte weer een ander papier. ‘De dokter van dit weeshuis heeft Johanna twee dagen geleden onderzocht. Hij verklaart dat ze gezond is.’

Hanna slikte. Was je gezond als je geen adem kreeg en je ogen traanden van de rook? Misschien moest de dokter haar nog een keer onderzoeken. Ze voelde zich misselijk.

Nu had de man met het litteken het laatste papier in zijn hand. ‘De burgemeester schrijft dat Johanna’s vader en moeder geen geld hebben achtergelaten om haar te verzor-

gen. Haar enige nog levende familie woont in Amerika.’

De zes heren achter de tafel knikten. Alles klopte. De man met de snor doopte zijn pen in de inkt en schreef haar naam in een groot boek: *Johanna Albertina Brinkman, 25 oktober 1899.*

‘Welkom in het Elisabeth Weeshuis,’ zei hij plechtig.

Hij praatte door, over *braaf zijn* en *goed je best doen*, maar Hanna luisterde niet meer. Ze kneep haar handen in elkaar. Het was nu of nooit. Straks zat ze opgesloten hier en was het te laat.

‘Ik moet mijn zusje vinden!’ riep ze dwars door de plechtige woorden heen. Nog nooit van haar leven had ze geschreeuwd tegen zo’n deftige heer. Maar nu moest ze wel. ‘Koosje is pas zeven. Ze huilt veel sneller dan ik. Als ze hoort over Moeke, dan moet ik haar troosten. Maar ik weet niet waar ze is! Ze logeerde al een paar dagen aan de andere kant van Culemborg, en ik had beloofd dat ik haar zou halen als Moeke erg benauwd werd. Ik had het beloofd! Maar toen ik haar ’s avonds ging waarschuwen, was er niemand thuis en toen-’

‘Genoeg!’ zei de man met de snor streng.

De man met het litteken bladerde alweer in de papieren. ‘Hier staat het.’ Hij knikte. ‘Voor Jacoba Brinkman van zeven is ander onderdak gevonden.’

‘Ander onderdak?’ riep Hanna. ‘Waar dan? Waar hebben ze Koosje dan-’

‘Moeder de Bie,’ zei de oudste protector, ‘neem haar mee.’

Hanna voelde een loodzware hand op haar schouder. Het gewicht van die hand stopte alle woorden. Zwijgend liet ze zich meevoeren door de Moeder. Ze wilde niet huilen. Ze zou wachten. Doen alsof ze een braaf weesmeisje was, dat

alleen op de wereld woonde. Maar ze was niet alleen. Ze had een zusje – het liefste, grappigste zusje dat er maar bestond. Ze zou Koosje vinden.

De schaar

‘Wat een vertoning.’ Moeder de Bie trok Hanna mee door de zaal met de eenzame zwarte steentjes op de vloer. ‘Zo brutaal is enkel Daan tegen de protectoren. En het scheelde niet veel of ze hadden die jongen het huis uitgezet.’

Door een tochtige hal kwamen ze in de keuken. Pannen zo groot als emmers stonden te pruttelen op het glimmende fornuis. De ruitjes van het raam boven het aanrecht waren beslagen en de lucht rook zoet, naar gekookte wortelen en varkensvlees. Hanna’s maag trok samen. Haar buik had honger, maar haar hoofd niet. Al tien dagen niet.

Aan tafel zaten twee meisjes uien te snijden. Ze droegen allebei een zwarte jurk met een wit schort en mutsje.

‘Marie,’ zei de Moeder, ‘zet jij een ketel water op? Johanna moet in bad.’

Het meisje met de bolle wangen knikte vrolijk en stond op.

‘Maar ik ben niet vies,’ zei Hanna. ‘Ik ben zaterdag nog in bad geweest.’

Moeder de Bie zette haar handen in haar zij. ‘Dat mag zo zijn, maar we willen geen vlooiën en luizen in huis.’

Buiten sloeg de kerkklok elf uur.

‘Om twaalf uur is het middageten. Schiet maar op, dan ben je klaar als de andere kinderen thuiskomen.’

In de wasruimte achter de keuken stond een zinken badkuip. Terwijl Marie hijgend heen en weer liep met emmers ijskoud water, moest Hanna op een krukje gaan zitten. Naast haar was een hoge kast met vierentwintig genum-

merde vakjes. In elk vakje lagen twee kammen: eentje met fijne tanden en eentje met grove. Moeder de Bie pakte iets uit de kast en kwam toen achter haar staan.

Hanna beet op haar lip. Vroeger borstelde Moeke haar haren altijd. Elke avond honderd keer, totdat het glansde in het kaarslicht. Nog een half jaar, misschien zeven maanden moest het groeien, dan kon ze erop zitten.

Snip!

Hanna's adem stopte.

Snip, snip!

Dat geluid herkende ze. Ze wist wat er gebeurde. En toch kon ze niet bewegen.

Snip!

Haar hoofd voelde opeens veel lichter. Zo licht dat het bijna zweefde. Ze werd er duizelig van.

Langzaam draaide ze zich om. In haar ene hand had Moeder de Bie een grote ijzeren schaar. In haar andere hand hield ze een bruine vlecht.

‘Draai je hoofd terug,’ zei de Moeder. ‘Ik ben nog niet klaar.’

Hanna gehoorzaamde. Steeds pakte de Moeder weer een nieuwe pluk haar vast, die ze zo dicht mogelijk op de huid afknipte. Hanna voelde het koude ijzer op haar vel. Bruine plukken dwarrelden op de grond.

Ze gaf geen kik. Ze dacht aan de avond dat Pa niet was thuisgekomen van de fabriek. Aan de nachtmerries die ze daarna had over de machines in die fabriek. De ijzeren punten. De leren riemen. De stoommachine. Ze dacht aan de dagen en nachten dat ze naast Moekes bed had gezeten. De avond dat ze Koosje niet had kunnen vinden.

Nu werd ze kaalgeknipt en had ze geen tranen meer over.

Ze merkte nauwelijks dat Moeder de Bie de zwarte jurk over haar hoofd heen trok. Dat ze in lauw water geboend werd met zeep en daarna met een ruwe handdoek werd afgedroogd.

Zwijgend trok ze de wezenkieren aan die de Moeder in haar handen duwde. Eerst de onderkieren. Een katoenen hemd en broek. Wollen kousen.

‘Je hebt geluk,’ zei Marie. ‘Je bent mager. Die kieren zijn altijd te nauw voor mij.’

Toen kwam een zwart jakje, dat van voren dichtging met haken. Het was gemaakt van een stugge stof die kriebelde. Hanna zei er niks van, maar Marie knikte.

‘Ik weet het, die hals is te hoog.’ Ze praatte zacht, zodat de Moeder het niet hoorde. ‘En te nauw. Maar Vader en Moeder bekijken alle kinderen, elke ochtend voordat ze naar school gaan. Zorg ervoor dat het bovenste haakje altijd dicht is. Anders zwaait er wat.’

‘Is er dan ook een Vader?’ vroeg Hanna.

‘Natuurlijk.’

Hanna zuchtte.

Aan het stijve jak werd een zware rok vastgemaakt, ook weer met haken. Dan kwam er nog een witte doek om haar hals, een schort rond haar middel en een wit mutsje op haar hoofd. Nu droegen Marie en zij precies dezelfde kieren.

‘Deze schoenen kunnen zeker nog een half jaar mee.’ Moeder de Bie hield een paar leren schoenen omhoog. De zolen waren aan alle kanten afgesleten.

‘En mijn klompen dan?’ vroeg Hanna.

‘Die mag je buiten dragen. Alle kinderen krijgen twee paar leren schoenen. Dat zijn de regels hier. Trek ze maar aan, dan laat Marie je de slaapzaal zien. Als je dadelijk de bel hoort, gaan we eten.’

Hanna knoopte snel de veters dicht en rende achter het grote meisje aan de trap op.

‘Schoenen zijn hier altijd schots en scheef,’ zei Marie. ‘Minstens drie andere wezen hebben die van jou al gedragen.’ Ze haalde haar schouders op. ‘Maar we hebben tenminste iets aan onze voeten.’

De meisjesslaapzaal was op de eerste verdieping en had maar aan één kant ramen. In drie rijen stonden de bedden dicht naast elkaar, met steeds een stoel ertussen. Aan de muur hing een doek met borduursel. In het midden zweefde een groot kruis en aan de randen dansten rode rozen. Met honderden kleine kruissteekjes was een tekst geborduurd. Hanna kon het net lezen: *Niet enkel rozen, geen kruis alleen.*

Marie zag haar naar de woorden kijken.

‘Ik begrijp ook niet wat er staat,’ zei ze vrolijk. ‘Deze kant van het huis is voor de meisjes. En het stuk daarginds is voor de jongens.’ Ze wees naar de blinde muur. ‘Daar zitten geen ramen in.’ Ze giechelde. ‘Stel je voor. Anders zouden we zomaar in de slaapzaal van de jongens kunnen kijken.’

Ze liep een stukje verder. ‘Jij slaapt achteraan in de hoek. We schuiven allemaal op als er een nieuwe komt. Ik slaap nu haast vooraan.’ Ze wees trots naar een bed dat er precies uitzag als de andere.

‘Hoe lang woon je hier?’ vroeg Hanna.

‘Deze maand twaalf jaar.’ Als Marie lachte, kreeg ze kuiltjes in haar wangen. ‘Ik was vijf toen ik hier kwam. Ik schreeuwde de hele boel bij elkaar. Maar dat leerde ik snel af.’

‘Ja?’

‘Toen hadden we nog een andere Moeder. Als die had gedronken... Nou! Moeder de Bie is streng, maar ik heb haar nog nooit zien slaan.’

Hanna keek naar de ijzeren bedden met donkere dekens en naar de handdoeken die boven de tafel met waskommen hingen. Lange rijen. Er kwam geen eind aan. En steeds waren er weer nieuwe wezen. Nieuwe Moeders en nieuwe kinderen. Nieuwe verhalen die steeds hetzelfde waren.

‘Hoeveel Moeders heb je al gehad?’ vroeg ze zacht.

Marie trok een rimpel in haar voorhoofd. ‘Drie.’ Ze schudde haar hoofd. ‘Vier, natuurlijk. Drie weesmoeders en mijn eigen... mijn echte moeder. Die vergat ik.’